

ОБЪЕКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

OBJECTIVE SIDE OF THE BODY OF THE ADMINISTRATIVE OFFENSE IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT IMPLEMENTATION

Капітаненко Н.П., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій та управління проектами
*Інженерного навчально-наукового інституту
Запорізького національного університету*

В статті досліджено та розкрито об'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення за порушення законодавства у сфері реалізації права інтелектуальної власності на основі аналізу чинного законодавства України й практики його реалізації, наукових досягнень юридичної науки.

Встановлено, що склад адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності становить сукупність передбачених нормами права ознак, які є достатні і необхідні для встановлення винного, протиправного, шкідливого, караного діяння як адміністративного проступку.

Визначено, що сутність об'єктивної сторони правопорушення полягає в тому, що вона характеризує ступінь і зміст суспільної шкідливості дії або бездіяльності особи, створюючи підстави для правильної кваліфікації діяння. Саме тому важливим є аналіз об'єктивної сторони для юридичної оцінки правопорушення.

З'ясовано, що стосовно досліджуваної проблематики більшість адміністративних правопорушень здійснюється шляхом дії. Склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності в більшості альтернативні, вони описують кілька діянь в межах однієї норми права. Виявлено, що склад адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності формальні, вони не містять положень про шкідливі наслідки, відповідальність суб'єкта настає за сам факт вчинення діяння.

Встановлено бланкетний характер норм права щодо адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. За таких обставин для встановлення об'єктивної сторони проступку в повному обсязі необхідно звертатися безпосередньо до спеціальних законів, які регулюють відповідні відносини. Спеціальні закони надають перелік видів правопорушень, які є найбільш характерними для сфери застосування певного об'єкта інтелектуальної власності. Факультативні ознаки об'єктивної сторони складів адміністративних правопорушень включено безпосередньо в конструкцію правових норм.

Встановлено, що чітке визначення протиправних дій з їх конкретизацією в нормах кодифікованого адміністративно-правового акту, спеціальних законів, узагальненнях правозастосовної практики створить умови для встановлення об'єктивної сторони адміністративних правопорушень в повному обсязі і подальшої справедливої юридичної оцінки порушень чинного законодавства.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, склад правопорушення, об'єктивна сторона, право інтелектуальної власності, реалізація права.

The article examines and reveals the objective side of the body of the administrative offense for violation of legislation in the field of intellectual property right implementation based on the analysis of current legislation of Ukraine and the practice of its implementation, scientific achievements of legal science.

It is established that the body of an administrative offense in the field of intellectual property right implementation is a set of features provided by legal norms, which are sufficient and necessary to establish a guilty, illegal, harmful, punishable act as an administrative misdemeanor.

It is determined that the essence of the objective side of the offense is that it characterizes the degree and content of social harm of the action or inaction of the person, creating a basis for the correct classification of the act. That is why it is important to analyze the objective side for the legal assessment of the offense.

In the context of the issues under consideration, it was found that most of the administrative offenses are committed by action. The body of administrative offense in the field of intellectual property is mostly alternative, it describes several acts within one legal norm. It was found that the body of administrative offense in the field of intellectual property is formal, it does not contain provisions on harmful consequences, the responsibility of the subject arises for the very fact of the act.

The blanket nature of the legal norms on administrative offenses in the field of intellectual property has been established. In such circumstances, in order to establish the objective side of the misdemeanor in full, it is necessary to refer directly to the special laws governing the corresponding relationships. Special laws provide a list of types of offenses that are most specific to the application field of a particular intellectual property object. Optional features of the objective side of the body of administrative offense are included directly in the construction of legal norms.

It is established that a clear definition of illegal actions with their specification in the norms of codified administrative law act, special laws, and generalizations of law enforcement practice will create conditions for establishing the objective side of administrative offenses in full and further fair legal assessment of violations of current legislation.

Key words: administrative offense, body of the offense, objective side, intellectual property right, right implementation.

Актуальність теми дослідження. Розбудова української державності потребує реформування та вдосконалення правової системи України, в тому числі, її складової – адміністративного права. Нова адміністративна доктрина має створити умови для служіння держави інтересам громадян шляхом всебічного забезпечення пріоритету їх прав, свобод та законних інтересів в сфері діяльності публічної адміністрації [1, с. 5]. Саме в такому контексті відбуваються дослідження різних інститутів адміністративного права українськими правниками. З таких позицій мають бути врегульовані всі види суспільних відносин, в тому числі, відносини щодо сфери реалізації права інтелектуальної власності.

Серед важливих завдань зазначених перетворень – вдосконалення теоретичних та практичних підходів щодо

такого правового явища як адміністративне правопорушення. В межах означених перспектив в контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває питання встановлення об'єктивної сторони адміністративних правопорушень, в тому числі у сфері реалізації права інтелектуальної власності, задля правильної кваліфікації протиправного діяння і прийняття справедливого рішення відповідним органом влади, що сприятиме вдосконаленню механізму запобігання і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Це актуалізує важливість та практичну доцільність теоретико-практичних досліджень вказаної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти адміністративного правопорушення

відображено в працях таких учених-адміністративістів, як: В. Авер'янов, О. Андрійко, Ю. Битяк, А. Васильєв, В. Гарашук, І. Голосніченко, Є. Додін, Г. Забарний, Р. Калужний, Л. Коваль, І. Коліушко, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, Є. Кубко, О. Кузьменко, Є. Курінний, Д. Лук'янець, О. Миколенко, Н. Нижник, О.І. Остапенко, В. Петков, П. Рабінович, В. Сіренко, В. Стефанік, Ю. Тихомиров, Ю. Шемшученко, В. Шкарупа, О. Якуба та ін.

Значний внесок у дослідження сфери права інтелектуальної власності загалом та стосовно адміністративного правопорушення, зокрема, зробили такі правники, як: Г. Андрощук, с. Бондаренко, Ю. Бошицький, О. Бутнік-Сіверський, Е. Гаврилов, В. Дозорцев, В. Дроб'язко, Р. Еннан, В. Жаров, І. Запорожець, А. Козинець, Л. Комзюк, А. Майданевич, Н. Мироненко, Л. Новоселова, О. Орлюк, О. Підпригора, О. Світличний, О. Святоцький, О. Харитонов, О. Харитонов, Г. Черевко, О. Чомахашвілі, А. Чукаєва, О. Штефан та інші. Цінуючи вагомий внесок науковців, варто визнати, що сфера інтелектуальної власності, будучи надзвичайно важливою для сучасного суспільства та надзвичайно динамічною в своєму розвитку, потребує подальшого комплексного дослідження.

Метою статті є дослідження та розкриття об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення за порушення законодавства у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

Результати дослідження. Для реалізації окресленої мети у теоретико-практичному аспекті є сенс звернутися до результатів наукових досліджень, чинного законодавства та результатів правозастосовної практики. Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [2]. Адміністративному правопорушенню притаманні загальноновизнані ознаки, передбачені КУпАП, а саме: діяння, протиправність, винність, караність, суспільна шкідливість. Однак найбільш виразно особливості адміністративного правопорушення проявляються в ознаках його складу. Як справедливо зазначає В. Колпаков «вчення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці та має велике значення» [3, с. 43]. Вчений-адміністративіст, розглянувши питання про наявність або відсутність принципової різниці між ознаками проступку і ознаками складу проступку, приходить до висновку про логічний взаємозв'язок вказаних явищ. Ознаки, наведені в законі, визнає В. Колпаков, одержані досвідним шляхом знання (апостеріорні знання) є інструментом, який слугує для набуття і формування нових знань теоретичного рівня (апостеріорні знання). Варто підтримати виражену думку правника про те, що ознаки правопорушення «забезпечують розпізнання у різноманітні днів таких, що можуть кваліфікуватися як адміністративні правопорушення», а ознаки складу проступку «забезпечують осмислення зазначених діянь з позицій права і доведення того, що вони є (або не є) в юридичному розумінні адміністративними правопорушеннями, за яке настає адміністративна відповідальність» [3, с. 24-25].

Чинний кодифікований адміністративно-правовий акт використовує поняття «склад правопорушення (проступку)» лише в обставинах, які виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення (проступок) (п.1 ст. 247 КУпАП), не надаючи його визначення. В спеціальній літературі була приділена значна увага дослідженню вказаного поняття [4, с. 353; 5, с. 173; 6; 7, с. 133; 8; 9]. Зокрема автори підручника з академічного курсу адміністративного права України визнають складом адміністративного проступку передбачену «нормами права сукупність ознак, за наявності яких відповідне

протиправне діяння визначається саме як адміністративний проступок» [10, с. 433].

Виходячи із аналізу норм чинного законодавства стосовно заданої проблематики адміністративним правопорушенням у сфері реалізації права інтелектуальної власності є протиправне, винне, суспільно шкідливе діяння, яке посягає на врегульовані адміністративно-правовими нормами відносини у сфері власності, сільського господарства та у галузі здійснення підприємницької діяльності щодо об'єктів права інтелектуальної власності і за яке законом передбачено адміністративну відповідальність. Систему адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності складають склади проступків, передбачених ст. ст. 51-2, 107-1, 156-3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-3, 164-6, 164-7, 164-9, 164-13, 164-17, 164-18 КУпАП.

Розглядаючи питання по суті, будемо вважати, що склад адміністративного правопорушення у сфері реалізації права інтелектуальної власності становить сукупність передбачених нормами права ознак, які є достатні і необхідні для встановлення винного, протиправного, шкідливого, караного діяння як адміністративного проступку. Однією із ознак складу адміністративного правопорушення є об'єктивна сторона, яку фахівці розуміють як систему передбачених адміністративно-правовою нормою ознак, що характеризують зовнішню сторону проступку [11, с. 230] чи сукупність ознак, що характеризують «зовнішнє вираження проступку та різні обставини його здійснення», тобто прояв правопорушення в об'єктивній реальності» [4, с. 356].

Сутність об'єктивної сторони правопорушення полягає в тому, що вона характеризує ступінь і зміст суспільної шкідливості дії або бездіяльності особи, створюючи підстави для правильної кваліфікації діяння. Саме тому важливим є аналіз об'єктивної сторони для юридичної оцінки правопорушення.

До ознак об'єктивної сторони адміністративного правопорушення належать: 1) адміністративно-правове діяння (дія або бездіяльність); 2) шкідливі наслідки проступку; 3) причинний зв'язок між діянням та суспільно шкідливими наслідками [12, с. 219]. Вказані ознаки науковці визнають як обов'язкові, основні. До факультативних ознак об'єктивної сторони адміністративного правопорушення належать: 1) місце; 2) час; 3) спосіб; 4) засоби; 5) обставини вчинення проступку [10, с. 434]. Факультативні ознаки в кожному конкретному випадку варто виявляти і враховувати під час розгляду окремого адміністративного правопорушення, бо часто самі ці ознаки суттєво впливають на встановлення кваліфікації діяння.

Основною ознакою об'єктивної сторони адміністративних проступків, зокрема у сфері інтелектуальної власності, є протиправне діяння, яке може бути у формі дії (активна поведінка особи) або бездіяльності (пасивна поведінка особи, невиконання нею обов'язків, які вона має виконувати відповідно до встановлених норм права). Відсутність протиправного діяння виключає склад адміністративного правопорушення [5, с. 174]. Стосовно досліджуваної проблематики більшість адміністративних правопорушень здійснюється шляхом дії, що передбачено ст. ст. 51-2, 107-1, 156-3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-3, 164-6, 164-7, 164-9, 164-13, 164-17, 164-18 КУпАП. Так, відповідно до ч. 1 ст. 107-1 КУпАП передбачена адміністративна відповідальність за діяння шляхом дії, тобто порушенням законодавства про племінну справу у тваринництві є оформлення сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів без урахування даних офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результатів генетичної експертизи походження та аномалій тварин, внесення до документів з племінного обліку недостовірних даних. Також за вчинення протиправних дій, а саме за рекламу, а так само

будь-яку іншу діяльність з рекламування знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються тютюнові вироби, з порушенням вимог чинного законодавства про рекламу, настає адміністративна відповідальність (ч.1 ст. 156-3 КУпАП). В той же час диспозиція ст. 164-17 КУпАП передбачає відповідальність за вчинення правопорушення як шляхом бездіяльності – невчинення власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу передбачених законодавством про авторське право і суміжні права дій щодо унеможливлення доступу користувачів мережі Інтернет до об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, ненадання або несвоєчасне надання відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу, нерозміщення власниками веб-сайтів, постачальниками послуг хостингу на власних веб-сайтах, в публічних базах даних записів про доменні імена (WHOIS) достовірної інформації про себе, так і шляхом активної поведінки особи – наведення завідомо недостовірних відомостей у відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, власником веб-сайту, постачальником послуг хостингу.

Склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності в більшості альтернативні, вони описують кілька діянь в межах однієї норми права. Так, однозначний склад правопорушення, який передбачає ознаки одного діяння, містить ст. 164-18 КУпАП – наведення особою завідомо недостовірної інформації щодо наявності авторського права і (або) суміжного права у заяві про припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет, направленої відповідно до законодавства про авторське право і суміжні права. Диспозиція ст. 51-2 КУпАП надає перелік протиправних діянь – незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, здійснення хоча б однієї з яких передбачає адміністративну відповідальність. Чи наприклад, об'єктивна сторона проступку, передбачена ч. 3 ст. 164-3 КУпАП, полягає в «отриманні, використанні, розголошенні комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця». З огляду на сьогодення в контексті сучасного розвитку ринкових відносин актуальним є питання захисту комерційної таємниці (наявність системи правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів) суб'єкта правовідносин та застосування відповідальності в разі порушення чинних норм [13, с. 148]. Стосовно зазначеної проблеми Г. Андрощук зазначає, що «вартість і конкурентна перевага компаній сьогодні значною мірою залежать від інтелектуального капіталу у формі комерційної таємниці. Вона сприяє перетворенню інформації на додатковий економічний фактор, при цьому факторним доходом є інформаційна рента» [14, с. 76–77].

Своєю чергою, шкідливі наслідки і причинний зв'язок між діянням та суспільно шкідливими наслідками обов'язкові лише в матеріальних складах адміністративних правопорушень, для правопорушень з формальним складом закон вимагає встановлення тільки факту діяння [5, с. 174]. З цього приводу правники зазначають, що «шкідливі наслідки в правопорушеннях з формальним складом хоча і можуть настати, але лежать за межами складу проступку» [10, с. 434]. Щодо сфери інтелектуальної власності, то склади відповідних адміністративних правопорушень формальні, вони не містять положень про шкідливі наслідки, відповідальність суб'єкта настає за сам факт вчинення діяння. Так, відповідно до ст. 51-2 КУпАП незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака

для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин є діянням, яке входить до складу адміністративного правопорушення і тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення [2]. Відтак законодавець сформулював диспозицію ст. 51-2 КУпАП без зазначення шкідливих наслідків. Однак, в той же час до ст. ст. 176, 177, 229 КК України включено положення про розмір шкоди. Так, відповідно до ч. 1 ст. 177 КК України за те ж саме умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі (матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), передбачається кримінальна відповідальність [15].

Досліджуючи діяння суб'єктів правовідносин, варто враховувати бланкетний характер положень норм права щодо адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. За таких обставин для встановлення об'єктивної сторони проступку в повному обсязі необхідно звертатися безпосередньо до спеціальних законів, які регулюють відповідні відносини. Так, диспозиція ст. 51-2 КУпАП передбачає відповідальність за «незаконне використання» об'єкта права інтелектуальної власності, не надаючи визначення чи тлумачення поняття. В Узагальненнях застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (статті 51-2, 164-9 КУпАП) зазначається, що «особливість ст. 51-2 КУпАП полягає в тому, що її нормами передбачено як адміністративну відповідальність за вчинення незаконних дій з об'єктами права інтелектуальної власності, так і захист інтересів суб'єктів, право інтелектуальної власності яких порушено такими діями». У зв'язку з тим, що правовідносини щодо окремих груп об'єктів права інтелектуальної власності регулюються спеціальними законами, при провадженні в адміністративній справі слід керуватися положеннями того спеціального закону [16]. Саме тому для з'ясування зазначеного у ст. 51-2 КУпАП змісту поняття «незаконне використання» необхідно звертатися до спеціальних законів України: «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року, «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року, «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року, «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» від 5 листопада 1997 року, «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року, «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 року, «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 року.

Із матеріалів узагальнення судової практики вбачається, що незаконним використанням об'єкта права інтелектуальної власності вважається оприлюднення, опублікування, відтворення, розповсюдження без згоди автора (власника патенту чи свідоцтва) літературного або художнього твору, фонограми, відеограми, аудіовізуальних творів, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо (це зазначено у названих вище законах України) [16]. Так, відповідно до ч. 2 ст. 39 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року використанням сорту визначається: а) виробництво або відтворення (з метою розмноження); б) доведення до кондиції з метою розмноження; в) пропонування до продажу; г) продаж або інший комерційний обіг; д) вивезення за межі митної

території України; е) ввезення на митну територію України; є) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах «а» – «е». Відтак, ніхто без дозволу володільця патенту не може здійснювати щодо посадкового матеріалу сорту такі дії [17]. Як підсумок, вчинення зазначених дій без згоди володільця патенту є незаконним. Подібні положення про права правласників щодо об'єктів інтелектуальної власності містить кожен із вказаних законів.

Важливо також акцентувати увагу на тому, що спеціальні закони надають перелік видів правопорушень, які є найбільш характерними для сфери застосування певного об'єкта інтелектуальної власності. Так, згідно із Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року типовими порушеннями прав власника свідоцтва на знаки для товарів і послуг є: вчинення без згоди власника свідоцтва дій, що потребують його згоди; готування до вчинення таких дій; використання без згоди власника свідоцтва в доменних іменах торговельних марок та позначень, вказаних у законі; наявність на товарі, його упаковці незаконно використаної торговельної марки або позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати; знищення виготовлених зображень торговельної марки; позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати (ст. 20 Закону) [18].

Факультативні ознаки об'єктивної сторони складів адміністративних правопорушень надають можливість правильно кваліфікувати протиправне діяння. Законодавець щодо сфери інтелектуальної власності включив безпосередньо в конструкцію правових норм певні факультативні ознаки. Наприклад, час вчинення правопорушення містить ч. 1 ст. 164-17 КУпАП, вказуючи на несвоєчасне надання відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав власником веб-сайту, постачальни-

ком послуг хостингу, наведення завідомо недостовірних відомостей у відповіді на заяву суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав. Так, спосіб вчинення правопорушення передбачає ч. 1 ст. 164-6 КУпАП – демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів; ч. 3 ст. 164-3 КУпАП – отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця тощо. Встановлення та врахування часу, місця, способів, засобів, обставин вчинення проступку має важливе значення для кваліфікації адміністративного правопорушення.

Висновки. Вищесказане дозволяє зробити висновок, що заявлена проблематика є багатогранною і потребує, безумовно, подальшого розроблення, наукового осмислення комплексу проблем, пов'язаних із розробкою і втіленням у життя механізму реалізації права інтелектуальної власності.

Аналіз стану адміністративно-правового регулювання сфери реалізації права інтелектуальної власності щодо правопорушень свідчить про необхідність виокремлення в окрему главу КУпАП адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Потребує розширення переліку об'єктів адміністративних правопорушень у вказаній галузі відповідно до реалій сьогодення. Чітке визначення протиправних дій з їх конкретизацією в нормах кодифікованого адміністративно-правового акту, спеціальних законів, узагальненнях правозастосовної практики створить умови для встановлення об'єктивної сторони адміністративних правопорушень в повному обсязі і подальшої справедливої юридичної оцінки порушень чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янов В. Оновлення доктринальних засад українського адміністративного права у світлі євроінтеграційних вимог. *Юридична Україна*. 2010. № 3. С. 4 – 10.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. ст. 122.
3. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
4. Курс адміністративного права України: підруч. / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко [та ін.]. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. 872 с.
5. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт.кол.), В.М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гарашука, В.В. Зуй. Х.: Право, 2010. 624 с.
6. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
7. Коваль Л.В. Адміністративне право: Курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів. К.: Вентурі, 1998. 208 с.
8. Агапов А.Б. Административная ответственность: Учебник. М.: Статут, 2000. 251 с.
9. Бельский К.С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура. *Государство и право*. 1999. № 12. С. 12-20.
10. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К. : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
11. Стеценко с. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2008. 624 с.
12. Ківалов с. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навч.-метод. посібник. Одеса: Юридична література, 2006. 488 с.
13. Капітаненко Н.П. Адміністративна відповідальність за отримання, використання та розголошення комерційної таємниці за ч. 3 ст. 164-4 КУпАП. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 147-150.
14. Андрощук Г. Захист комерційної таємниці в США: економічний вплив і практика правозастосування. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 1. С. 76 – 85.
15. Кримінальний кодекс України. Прийнятий 5 квітня 2001р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. ст. 131.
16. Узагальнення застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення сфері інтелектуальної власності (статті 51-2, 164-9 КпАП) від 01.01.2006 р., підготовлене суддею Верховного Суду України М. А. Колесником, старшим консультантом управління узагальнення судової практики І. Б. Лавровською (магістр права) та головним консультантом управління А. І. Смолкіною. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na018700-06#Text>
17. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 21. ст. 218.
18. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. ст. 36.